

InDret

Procés al bon samarità

**Accions de salvament i
responsabilitat per danys**

Ramon Ragués i Vallès

Barcelona, març de 2001

www.indret.com

Sumari

- El bon samarità i el dret penal
- Accions de salvament i dret de danys
 1. Danys causats al beneficiari de l'acció de salvament
 2. Danys soferts pel socorrista en l'acció de salvament
 3. Danys causats a tercers per l'acció de salvament
- Responsabilitat civil per no socórrer?
- Conclusions
- Taula de sentències citades
- Bibliografia

“Francisco F. G., que conducía una ambulancia en la que transportaba a un enfermo parapléjico (...), se detuvo a 12 km de Ávila, al observar un grupo de personas que rodeaba a quien había sufrido un paro cardíaco y al que un médico, dándole masajes, pretendía reanimar y pese a los requerimientos de éste y de los familiares del afectado, cuya esposa se lo suplicó de rodillas, se negó a llevarlo hasta un Hospital de Ávila, pese a que bastaba desatar de la camilla al parapléjico, que había sido intervenido hacía más de tres meses, y colocarlo, mientras iba al Hospital, en alguno dels coches allí detenidos, negativa expuesta pese a conocer la urgencia del caso y el desamparo en que se encontraba”¹.

• **El bon samarità i el dret penal**

Segons el dret espanyol, cometen un delictes aquells que, com el conductor del cas, decideixen no seguir l'exemple del Bon Samarità bíblic [Llc 10:30-37] i no socorren una altra persona en perill. El Codi Penal vigent els declara autors d'un delictes d'omissió del deure de socors (art. 195) i els castiga amb una pena de multa de tres a dotze mesos. En aquesta previsió legal el sistema espanyol coincideix plenament amb altres ordenaments de l'anomenat dret europeu continental (*Civil Law*), com l'alemany, l'italià o el francès². La doctrina majoritària i la jurisprudència no acostumen a qüestionar la legitimitat d'aquestes previsions legals, per bé que tampoc no esmenten massa sovint el seu origen en els codis de l'Alemanya nazi, l'Espanya franquista o la França de Vichy³.

En aquests països, el càstig d'aquells que, sense cap risc propi, no ajuden una altra persona en perill es justifica apel·lant, entre d'altres motius, a què amb l'amenaça de la pena s'estimula els ciutadans per a què socorren. En aquest sentit, en un dels comentaris alemanys més populars, el de LACKNER i KÜHL, s'afirma que la finalitat del càstig de l'omissió del deure de socors és protegir “els béns jurídics individuals de la persona que es troba en perill”⁴. Amb el petit esforç que suposa introduir un delictes en el Codi Penal i amb unes poques condemnes al cap de l'any que demostrin que l'amenaça de la pena és real, s'impulsa els ciutadans a imitar l'exemple del bon samarità⁵. D'aquesta manera, es salven interessos amb un elevat valor social a canvi dels costos —moderats, com a regla general— que comporten les accions salvadores.

¹ De la sentència de l'Audiència Provincial d'Àvila de 16 de març de 1993 (Ac. 1152, ponent Romera Martínez).

² En aquest sentit, el § 323 c del Codi Penal alemany, l'art. 593 de l'italià i l'art. 226 del francès.

³ La regulació més antiga és l'holandesa, de 1866. Sobre la història del delictes d'omissió del deure de socors a l'Europa continental TUNC, “The Volunteer and the Good Samaritan”, RATCLIFFE (ed.), *The Good Samaritan and the Law*, 1966 (reimp. 1981), pp. 46-47.

⁴ LACKNER / KÜHL, *StGB*, 23.ª ed., Múnic, 1999, § 323 c, núm. marg. 1. En un sentit similar la STS (Sala 2.ª) de 8 de juny de 1992 (Ar. 5038, ponent Martín Pallín), en què s'afirma que “aunque el delito de omisión del deber de socorro se encuadra dentro de las modalidades de los delitos contra la libertad y seguridad, tiende más bien a establecer normativamente la necesidad de proteger y tutelar eficazmente determinados bienes jurídicos de naturaleza personalísima como la vida humana, la integridad personal o la libertad”.

⁵ WITTMAN, *The new Palgrave Dictionary of Economics and the Law*, vol. 2, 1998, p. 202, es declara partidari de la lògica econòmica de la regla continental, segons la qual “si una persona pot ser rescatada a un cost baix, en termes econòmics la solució eficient és fer-ho”.

A diferència del que succeeix en el món del *Civil Law*, al *Common Law* no es castiga aquells que, tot i poder fer-ho, no socorren els seus conciutadans⁶. Segons alguns autors, això es deu al requisit estricte segons el qual tot delictes ha de basar-se sempre en l'existència d'un *actus reus*, l'absència del qual impedeix de castigar aquell que simplement es limita a no fer res⁷. Com afirmava JAMES F. STEPHEN, aquells que sense moure un sol dit contemplen com un nen s'ofega en una bassa són uns autèntics covards, però no pot afirmar-se que hagin causat la seva mort⁸. A l'actualitat, aquesta regla compta amb excepcions nombroses: en casos de relacions personals estretes, d'assumpcions voluntàries o contractuals del deure de salvament, de creació d'un risc previ per part del salvador potencial, o de deures imposats per la llei, la mera inactivitat és castigada pels Tribunals anglesos o dels Estats Units⁹. A més, alguns estats de la Unió com Vermont o Massachussets han aprovat les darreres dècades lleis similars a les europees¹⁰. No obstant això, encara pot afirmar-se que, com a regla general, l'omissió del deure de socors és impune als països del *Common Law*, si més no en aquells casos que presenten l'estructura del relat bíblic, és a dir, en què no existeix cap mena de relació prèvia que vinculi la persona en perill i el seu potencial salvador¹¹.

L'absència d'un delictes d'omissió del deure de socors en aquests països sembla explicar-se per l'arrelament profund a la consciència col·lectiva de certes actituds pròpies de l'individualisme més genuí. La mostra més evident d'aquest fet és la reacció d'alguns comentaristes dels Estats Units davant les propostes d'incriminar l'omissió del deure de socors que apareixen de tant en tant als mitjans d'informació, com les formulades l'any 1997 quan l'opinió pública va quedar consternada veient com els *paparazzi* disparaven els seus *flashos* davant una princesa Diana de Gales agonitzant sense moure un sol dit per salvar la seva vida. “La bona voluntat no pot legalitzar-se”, proclama en els seus pamflets internautics un opositor a la incriminació i afegeix que “l'Estat pot exigir-nos que ens abstinguem de violar els drets dels altres sotmetent-los a la violència o al frau, però fins i tot aquells que creiem que la moral ens demana que ajudem la víctima d'un accident, no acceptem que aquesta ajuda se'ns pugui imposar per l'Estat”¹².

⁶ Una panoràmica complerta a DENTON, "The Case against a Duty to Rescue", *Canadian Journal of Law and Jurisprudence*, IV (1991), pp. 104-105. Una comparació força interessant del model continental i l'anglo-saxó a AGULNICK / RIVKIN, "Criminal Liability for Failure to Rescue: a brief Survey of French and American Law", *Touro International Law Review*, 1998, <http://www.wmmlawfirm.com/duty.html>, apt. II. Una recopilació de treballs de diversos professors —la majoria dels Estats Units— sobre aquesta matèria a RATCLIFFE (ed.), *The Good Samaritan and the Law*, 1966 (reimp. 1981).

⁷ AGULNICK / RIVKIN, *Touro International Law Review*, 1998, aptdo. II. Cfr. igualment BENDITT, "Liability for failing to rescue", *Law and Philosophy*, 1 (1982), p. 391.

⁸ STEPHEN, *A History of the Criminal Law of England*, (1883), citat per AGULNICK / RIVKIN, *Touro International Law Review*, 1998, aptdo. II.

⁹ Cfr. HASEN, *Palgrave Dictionary* p. 328; GREGORY, "The Good Samaritan and the Bad: the Anglo-American Law", en *The Good Samaritan*, pp. 24-28; DENTON, *Canadian Journal of Law and Jurisprudence*, IV (1991), pp. 101-102 i AGULNICK / RIVKIN, *Touro International Law Review*, 1998, apt. II.B. per la seva banda, SCHWARTZ, "The Risk of Rescue - The Plight of the Good Samaritan", *Search and Rescue Society of British Columbia*, <http://www.sarbc.org/goodsam.html>, exposa la situació legal al Canadà, on conviuen el model continental i l'anglo-saxó.

¹⁰ AGULNICK / RIVKIN, *Touro International Law Review*, 1998, aptdo. III; BENDITT, *Law and Philosophy*, 1 (1982), p. 392.

¹¹ Sobre les causes històriques d'aquesta regulació cfr. GREGORY, en *The Good Samaritan*, p. 23 ss.

¹² RICHMAN, "You can't legislate Goodwill", en *The Christian Science Monitor. Opinion & Essays*, 2-10-1997, <http://www.csmonitor.com/durable/1997/10/02/opin/opin.2.html>.

Tot i que la primera reacció de l'espanyol mitjà en llegir frases d'aquesta mena pugui ser d'indignació, el cert és que aquestes declaracions no es presten a una interpretació unívoca. Així, podria pensar-se també que el diferent règim legal s'explica perquè els insolidaris europeus continentals necessiten que l'Estat els impulsi amb les seves sancions per donar un cop de mà a les persones desvalgudes, mentre que això no cal als països angloamericans, on els ciutadans tendeixen espontàniament a ajudar. Veient les coses d'aquesta manera, la regulació d'aquests darrers països no s'explicaria pel fet que en ells no es considerin beneficiosos els actes d'auxili, sinó perquè no cal preveure dures sancions per aconseguir un nivell satisfactori de salvaments. Des d'aquesta perspectiva, les actuals reivindicacions de penes per a l'omissió del deure de socors no respondrien a una major consciència de solidaritat, sinó més aviat al propòsit de posar fre a un individualisme creixent. Al cap i a la fi, en una societat on tothom estigués sempre disposat a socórrer el càstig de l'omissió del deure de socors no faria pas cap falta¹³.

Indiscutiblement, tant a l'Europa continental com al món del *Common Law*, les accions d'auxili es valoren positivament, ja que amb elles es salven interessos que tenen un valor elevat mitjançant conductes que molt sovint poden realitzar-se sense un gran cost personal o social. Les diferències rauen, en tot cas, en la posició que adopta l'Estat vers aquestes conductes. A continuació cal analitzar quina actitud estatal resulta preferible en un context en què pretengui fomentar-se al màxim l'auxili al proïsme. Per poder efectuar aquesta anàlisi no n'hi ha prou amb exposar quines són les previsions del dret penal, sinó que convé introduir un altre factor important: *el dret de danys*.

• **Accions de salvament i dret de danys**

Quan un ciutadà decideix de socórrer una persona en perill executa una *acció de salvament*. En el decurs d'aquesta acció és possible que s'ocasionin danys, que poden afectar tant la persona que es beneficia del salvament (1), com el socorrista (2), o terceres persones (3)¹⁴.

Així, per exemple, el conductor que carrega un ferit al seu cotxe per portar-lo a l'hospital pot patir, a causa de la conducció, un accident en què: (1) s'agreguin les ferides de la persona a qui s'intentava salvar; (2) pateixi lesions ell mateix; (3) es causin lesions a una tercera persona.

Si s'accepta que la pena i les indemnitzacions per danys tenen, entre d'altres funcions, la d'incentivar o desincentivar conductes, és evident que, segons com s'imputin els perjudicis causats en les tres variables anteriors, es fomentaran més o menys accions de socors¹⁵.

¹³ POSNER, *Economic Analysis of Law*, 5.ª ed., 1998, pp. 207-209, argumenta que la previsió d'una sanció podria desmotivar els altruistes, doncs els resultarà impossible demostrar que van obrar per altruisme i no per temor a la pena, de tal manera que disminuirà el seu reconeixement públic. En sentit contrari, WITTMAN, *Palgrave Dictionary*, p. 202, considera incorrecta l'afirmació de què l'existència d'una llei que reforça un deure moral disminueix el mèrit del seu compliment. També en contra HASEN, *Palgrave Dictionary*, p. 328.

¹⁴ Aquestes tres estructures les planteja TUNC, en *The Good Samaritan*, p. 50 ss.

¹⁵ Cal remarcar-ho, tan sols "si s'accepta que la pena i les indemnitzacions per danys tenen la missió d'incentivar o desincentivar conductes", és a dir, si es parteix de què la missió de la pena

L'anàlisi es centrarà en els salvaments produïts en situacions d'omissió pura no qualificada, és a dir, supòsits en què el socorrista no ha creat prèviament una ocasió de perill per al beneficiari dels socors, ni tampoc hi hagi cap deure específic que l'obligui al salvament (relació familiar, contractual, etc.). Per tal de simplificar al màxim l'exposició, es partirà sempre d'una estructura en què el beneficiari potencial del rescat ha arribat a la situació de perill a causa de la seva pròpia imperícia o mala sort. Com és obvi, són perfectament imaginables casos en què un tercer subjecte hagi creat, amb la seva conducta intencionada o negligent, l'ocasió de perill¹⁶. No obstant, aquests casos no seran objecte d'anàlisi per tal de no complicar l'exposició.

1. Danys causats al beneficiari de l'acció de salvament

En el decurs d'una funció de circ un espectador pateix un infart i, davant l'absència de metges, és assistit per una infermera que li administra unes injeccions que no estan correctament desinfectades i que, tot i que salven la seva vida, li produeixen una infecció. El perjudicat demanda el circ i la infermera¹⁷.

Com aquest exemple demostra, hi ha casos en què el beneficiari d'una acció de salvament pot patir danys en el moment del seu socors i aleshores es planteja el dubte de qui ha de respondre per aquests danys. Les respostes possibles són tres:

- a) *Han d'imputar-se al socorrista tots els danys que pateixi el beneficiari del socors.* Aquesta és la regla característica dels sistemes anglosaxons¹⁸: des del moment en què algú decideix d'entrar dins l'esfera vital d'una altra persona, encara que sigui amb la millor de les intencions, respon per tots els danys que pugui ocasionar-li. L'avantatge de aquesta solució és la seva claredat: si un subjecte vol estalviar-se problemes, n'hi ha prou amb què no toqui ningú. De la mateixa manera, amb aquesta solució es desincentiva que socorristes espontanis poc preparats s'atreveixin a moure persones ferides greument. Tanmateix, no pot negar-se que l'efecte global d'aquesta proposta és desincentivar les accions de salvament, doncs, en sistemes com l'espanyol pot ser preferible pagar una pena de multa com a autor d'una ommissió del deure de socors, que córrer el risc d'haver d'indemnitzar la víctima si aquesta acaba patint alguna mena de dany o, fins i tot, si arriba a morir.

L'experiència dels Estats Units demostra que aquest model no resulta plenament satisfactori. En efecte, en aquest país són creixents des de fa anys les demandes per part de certs col·lectius professionals de les anomenades *Good Samaritan laws*, és a dir, de lleis que els immunitzin davant de possibles reclamacions derivades d'alguns dels perjudicis causats en el decurs de determinades accions de salvament¹⁹. Per posar un exemple, la *National Society of Professional Engineers* reclama a la seva pàgina web la creació de "lleis del Bon Samarità" que eximeixin

és motivar els ciutadans, una perspectiva que té molts detractors a la ciència penal contemporània i que en aquest article només s'acull como a hipòtesi de treball, no com a dogma indiscutible.

¹⁶ El cas paradigmàtic d'aquestes situacions és el que dona lloc al delictes d'omissió del deure d'impedir delictes, previst i penat a l'art. 450 del Codi Penal espanyol vigent.

¹⁷ Cas jutjat el 1964 per la Cort d'Apel·lacions de París, citat per TUNC, a *The Good Samaritan*, p. 51.

¹⁸ SCHWARTZ, *Search and Rescue*.

¹⁹ Cfr. al respecte GREGORY, en *The Good Samaritan*, p. 30 ss.

els seus afiliats de responsabilitats civils en cas que provoquin algun dany quan hagin d'actuar en situacions de urgència degudes a catàstrofes naturals. El 1997 catorze estats de la Unió ja comptaven amb lleis d'aquest tipus, amb les qual es pretén evitar que professionals molt preparats s'inhibeixin en situacions en què la seva intervenció pot impedir la producció de perjudicis socials terribles²⁰.

- b) *Han d'imputar-se tots els danys causats al beneficiari del salvament*, de tal manera que el socorrista no hagi de respondre en cap cas. Aquesta solució sembla que fomenta al màxim l'auxili, doncs s'eximeix de tota mena de responsabilitat a aquell que socorre amb independència del que pugui succeir. No obstant, el seu problema rau en què amb aquesta proposta es retiren completament els incentius que pugui tenir el socorrista per dur a terme de manera correcta i acurada l'acció de salvament, és a dir, amb aquesta regla s'incentiven al màxim les accions salvadores, però no la seva eficàcia i es corre el perill que aquestes accions comportin més inconvenients que avantatges. D'altra banda, amb aquesta proposta s'incorria al dret espanyol vigent en el contrasentit de considerar que no generen responsabilitat civil accions que alhora poden donar lloc a una sanció penal, doncs l'eximent d'estat de necessitat tan sols justifica una conducta quan amb ella no es causa un dany superior a aquell que es tractava d'evitar (art. 20.5 CP).
- c) Si s'accepta que la situació ideal és aquella en què s'incentiven les accions de salvament *eficaces*, és a dir, les que contribueixen realment a disminuir els riscos preexistents, haurà de tendir-se per força cap a un model a mig camí entre els dos anteriors. D'acord amb aquest model, el rescatador tan sols haurà de ser declarat responsable quan actuï negligentment, és a dir, quan abandoni els *standards* propis d'un socorrista diligent i incrementi els riscos a què des d'un bon principi ja estava exposada la persona objecte de socors. A la inversa, l'afirmació anterior comporta que hagin d'atribuir-se al beneficiari tant els perills preexistents com els riscos inherents a qualsevol acció de salvament executada amb diligència i, per tant, els danys que poden resultar de la concreció d'aquests riscos no poden ser de cap manera objecte de responsabilitat.

Algunes *Good Samaritan Statutes* nord-americanes semblen tendir a aquest model intermedi. Així, per exemple, la Llei de Pennsylvania sobre Immunitat Civil, aplicable a bons samaritans que no siguin metges, eximeix de responsabilitat per danys a aquells que socorren algú en perill sempre que aquests danys no siguin causats intencionadament o per negligència greu²¹. No obstant, en aquesta llei la plena exempció de responsabilitat només es concedeix en aquells casos en què el socorrista compta amb alguna mena de certificat de primers auxilis. D'aquesta

²⁰ Cfr. <http://www.nonline.com/proamb/html/proGSL.htm>. Un exemple de l'aplicació pràctica de normes d'aquest gènere al cas *H. Hirpa vs. IHC Hospitals Inc., dba Logan Regional Hospital & Merrill C. Daines*, jutjat el 1997 pel Tribunal Suprem d'Utah (<http://courtlink.utcourts.gov/opinions/supopin/hirpa.htm>). En aquest supòsit es va jutjar un internista que decidí de col·laborar amb un altre metge del seu hospital que assistia un part amb complicacions en què acabaria morint la mare. El Tribunal descarta tota mena de responsabilitat de l'internista amb l'argument de què així "es recolza la política social segons la qual el voluntarisme ha d'incentivar-se" i el considera emparat per la *Good Samaritan Act* corresponent.

²¹ Section 8332 of Title 42, Act of November 25, 1970. Una regulació similar es conté a les diverses *Good Samaritan laws* canadenques; cfr. al respecte SCHWARTZ, *Search and Rescue*. Aquest autor significa que gairebé totes les províncies canadenques preveuen un sistema d'indemnitzacions per al socorrista ferit a l'acció de salvament.

manera, només es deixa de desincentivar les accions de socors en què existeixin unes certes garanties d'èxit atribuïbles a la preparació de qui presta auxili.

No obstant, amb aquest darrer requisit es perd de vista que a la pràctica també són possibles accions de salvament molt senzilles per a persones no capacitades oficialment i que no sempre pot esperar-se fins l'arribada d'un socorrista titulat. Si no es vol desincentivar aquestes accions —que poden arribar a tenir una eficàcia molt alta— sembla més adient oblidar les possibles titulacions i partir simplement del *standard* del socorrista prudent, valorant en cada cas la gravetat dels riscos preexistents, les possibilitats de salvament i la diligència mostrada pel socorrista en la seva actuació. Aquesta solució coincideix substancialment amb la sentència de la Cort de Apel·lacions de París en el cas del circ exposat al principi, en què va desestimar-se la responsabilitat de la infermera amb el raonament de què, a la situació en què va haver d'actuar, difícilment podia parlar-se de negligència per no haver desinfectat la xeringa²².

No obstant això, fins i tot en aquells casos en què s'entengui que el socorrista ha incorregut en una negligència greu i, per tant, ha d'indemnitzar la víctima, no ha de perdre's de vista a l'hora de quantificar la indemnització que aquesta víctima es trobava prèviament en una situació de perill. És a dir, els errors en el salvament no han de portar a carregar al socorrista amb tots els danys ocasionats finalment, sinó només amb la part que no sigui imputable al perill preexistent.

2. Danys soferts pel socorrista en l'acció de salvament

El compliment del deure de socors també planteja problemes de responsabilitat per danys quan el socorrista pateix alguna mena de perjudici a conseqüència de l'acció de salvament²³. N'hi ha prou amb pensar en qui pateix danys al seu vehicle quan transporta un ferit greu cap un hospital. O en casos més extrems, com un de resolt el 1941 pel Tribunal Suprem alemany, en què una persona va morir ofegada després d'aconseguir rescatar una dona el cotxe de la qual havia caigut dins d'un llac, i la beneficiària del socors fou demandada posteriorment per l'esposa i els fills del socorrista mort²⁴.

També dins d'aquest àmbit hi ha diversos models possibles de repartiment de la responsabilitat: el primer consisteix en establir *que tots els danys que genera el rescat han de córrer a càrrec del seu beneficiari*. Com és evident, amb aquesta solució s'aconsegueix fomentar al màxim el salvament de persones en perill, doncs es garanteix al socorrista que tots els perjudicis que pugui sofrir li seran compensats²⁵. No obstant, alhora es propicia que els rescatadors baixin la guàrdia pel que fa als seus deures d'autoprotegir-

²² TUNC, en *The Good Samaritan*, p. 51.

²³ Sobre el tractament que els tribunals francesos dispensen a aquests casos TUNC, en *The Good Samaritan*, p. 50 ss.

²⁴ RGZ, vol. 83, citat per DAWSON, en *The Good Samaritan*, pp. 73-74 i RUDZINSKI, en *The Good Samaritan*, p. 117. El *Reichsgericht* va concedir la indemnització recurrent a la figura de la gestió de negocis aliens i va imposar a la beneficiària del socors el deure de pagar una pensió vitalícia a la dona i els fills del seu salvador.

²⁵ WITTMAN, *Palgrave Dictionary*, p. 202, coincideix en afirmar que el fet que al socorrista se li compensin els costos del rescat incentiva el socors.

se, la qual cosa pot acabar provocant danys majors que els que es pretenien evitar²⁶. Tampoc sembla aconsellable el model oposat, segons el qual *el socorrista no té cap dret a què se li compensin els perjudicis soferts en l'acció de rescat*²⁷, atès que moltes accions de salvament comporten riscos per a aquells que les executen i, si no es garanteix que els danys que puguin patir seran indemnitzats, decreixerà el nombre de persones disposades a arriscar-se per salvar interessos aliens. Com en el supòsit anterior, en aquest cas serà preferible ésser castigat amb una pena de multa com a autor d'una omissió del deure de socors que córrer el risc de dur a terme una acció de salvament.

També aquí ha d'optar-se per un model intermedi, consistent en què el beneficiari del rescat respongui pels danys produïts en el decurs del salvament, sempre i quan aquests danys no siguin atribuïbles a una infracció negligent dels deures d'autoprotecció per part del socorrista²⁸. D'aquesta manera s'incentiven els salvaments eficaços i aquesta eficàcia es mesura des del punt de vista de la preservació dels interessos de qui porta a terme l'auxili: en definitiva, es fomenta que aquell que es disposa a socórrer no porti el seu altruisme fins a l'extrem d'actuar de forma negligent respecte dels seus propis interessos²⁹. A aquest model sembla que hi tendeix la regulació del Codi Civil espanyol sobre la gestió de negocis aliens (art. 1893).

En principi aquest règim haurà d'aplicar-se tant als casos en què el socors és sol·licitat pel beneficiari com en aquells en què aquest no està en condicions d'expressar la seva opinió³⁰. En tot cas, queda obert l'interrogant dels supòsits en què la persona en perill s'oposa al seu propi salvament.

3. Danys causats a tercers per l'acció de salvament

²⁶ Per bé que la idea que existeixen "deures d'autoprotecció" pot ser aliena al dret civil, atès que ningú té una pretensió contra el mateix, a la doctrina penal més recent la idea ha estat desenvolupada per alguns autors: cfr. per exemple CANCIO MELIÀ, *Conducta de la víctima e imputación objetiva en Derecho penal. Estudio sobre els àmbitos de responsabilidad de la víctima*, Barcelona, 1998. Amb ella es vol significar que el subjecte que no es protegeix a ell mateix, perd la protecció del dret.

²⁷ Aquesta és la solució clàssica del sistema anglo-saxó. Cfr. HONORÉ, a *The Good Samaritan*, pp. 236-237 i SCHWARTZ, *Search and Rescue*, qui apunta que els tribunals partien de la idea que la situació de risc per a interessos propis fou assumida voluntàriament pel socorrista i, per tant, aquest no tenia cap dret a una compensació. No obstant això, durant els darrers anys aquesta jurisprudència ha anat evolucionant.

²⁸ Sobre l'aplicació de la figura de la "gestió de negocis aliens" a aquests supòsits cfr. el treball de DAWSON, "Rewards for the Rescue of Human Life ?", a *The Good Samaritan*, p. 63 ss, qui aporta nombroses referències de la jurisprudència alemanya sobre la matèria. Veure també RUDZINSKI, a *The Good Samaritan*, p. 115.

²⁹ En alguns països aquest foment arriba fins al punt que el propi Estat assumeix la indemnització —i fins i tot la recompensa— del socorrista. Cfr. al respecte RUDZINSKI, a *The Good Samaritan*, pp. 116-117, esmentant el cas de l'Alemanya de la República de Weimar i d'Àustria. A Espanya l'art. 2 de la Llei 60/1962 de 24 de desembre d'Auxili, Salvament, Remolcs, Troballes i Extraccions Marítimes, preveu una remuneració quan una acció de salvament entre vaixells hagi donat lloc a "un resultat útil". Aquesta remuneració corre a càrrec de l'armador del vaixell i no pot excedir del valor de les coses salvades.

³⁰ En contra DAWSON, "Rewards for the Rescue of Human Life ?", a *The Good Samaritan*, pp. 88-89, qui considera improcedent que s'hagi d'indemnitzar el rescatador quan no s'ha sol·licitat el seu ajut.

En aquests supòsits el dret espanyol disposa d'una regla específica sobre la responsabilitat pels danys ocasionats. Així, el Codi Penal preveu al seu art. 118.3 que els responsables civils directes dels danys causats siguin les persones “en favor de les quals s'hagi precaucionat el mal, en proporció al perjudici que se'ls hagi evitat, si es pot estimar o, en el cas de no ser així, en la proporció que determini el Jutge o Tribunal segons el seu prudent arbitri”. D'aquesta manera, la regla és que el beneficiari de l'acció salvadora ha de compensar els danys, sempre que, per dir-ho així, el dany causat guardi proporció amb el perill que s'intentava eliminar. Quan això no succeeixi, el jutge haurà de repartir la responsabilitat entre el socorrista i el beneficiari del socors.

La regla prevista a l'art. 118.3 del Codi Penal pot considerar-se encertada, ja que amb ella s'opta per un model intermedi en què la responsabilitat no cau totalment de la banda del socorrista o del beneficiari, sinó que tendeix a repartir-se a la recerca d'una situació ideal en què és promouen al màxim les accions de salvament eficaces. La possibilitat d'irrogar perjudicis a tercers és un factor que pot dissuadir salvadors potencials. Si, com fa el Codi Penal espanyol, es trasllada al beneficiari del salvament la responsabilitat d'indemnitzar possibles tercers perjudicats s'aconsegueix neutralitzar aquest factor dissuasiu. Alhora, el fet que la llei no descarti que en alguns casos pugui arribar a respondre el socorrista serveix per garantir que aquest actuarà tan acuradament com pugui i d'aquesta manera es fomentarà l'eficàcia de les accions d'auxili.

- ***Responsabilitat civil per no socórrer?***

Fins ara s'han analitzat supòsits en què el socorrista causa danys quan executa l'acció de salvament. No obstant, encara hi ha pendent una darrera qüestió: *ha de respondre per danys i perjudicis aquell que es limita a no socórrer?*³¹. A diferència dels casos anteriors, en aquest supòsit el potencial socorrista ni tan sols arriba a tocar la persona en perill i, per aquest motiu, és dubtós que se li hagin d'atribuir els perjudicis causats per perills preexistents. La Sala Segona del Tribunal Suprem espanyol respon a aquesta qüestió en la seva sentència de 13 de maig de 1997³²:

Perfecto A. P., propietari d'una discoteca, va sentir juntament amb els seus treballadors uns trets dins del local i va veure com un client fugia ràpidament amb un arma a la mà, mentre un segon client quedava dins trontollant-se. Entre tots van treure el ferit del local i el deixaren estirat al carrer mentre avisaven els seus pares i la policia. Quan van arribar els agents el traslladaren immediatament a un centre mèdic on es produiria la seva mort.

L'acusació particular reclamava que Perfecto fos condemnat com a autor d'un delictes d'omissió del deure de socors i també sol·licitava la seva responsabilitat civil i la de la companyia asseguradora amb la qual tenia concertada una pòlissa. L'acusat fou absolt perquè el Tribunal va considerar que l'acció de trucar a la policia i als pares del ferit suposava un compliment correcte del mandat legal de socors, entre d'altres motius perquè es desconeixia la gravetat de les ferides de la víctima. No obstant això, el

³¹ Una panoràmica dels sistemes legals que preveuen la responsabilitat civil de l'omitent a RUDZINSKI, a *The Good Samaritan*, p. 111 ss. A Portugal, per exemple, el Codi Civil de 1867 establí la responsabilitat civil subsidiària de qui presencia un delictes sense socórrer la víctima tot i poder fer-ho sense cap risc.

³² Ac. 4504, ponent Montero Fernández-Cid.

Tribunal declara, en *obiter dictum*, que en cas de condemna tampoc hauria estat procedent establir cap mena de responsabilitat civil, ja que, “aun existiendo este delito, su carácter formal y desconectado del resultado (...) obstaría a la responsabilidad de la aseguradora, que en virtud del contrato sólo está obligada a indemnizar en los casos de dolo o culpa”. Amb aquesta argumentació el Tribunal Suprem sembla que nega tota mena de responsabilitat civil basant-se en l'absència de connexió causal del fet amb el resultat, un criteri que també hauria de portar a negar la responsabilitat en les infraccions de deures específics de socors (familiars, contractuals, etc.), la qual cosa resulta inadmissible fins i tot per a la pròpia jurisprudència.

No obstant, encara que no s'accepti el raonament anterior, la conclusió sembla encertada. Així, un sistema que establís el deure d'indemnitzar per part de qui incompleix el seu deure de socors fomentaria al màxim les accions de salvament, ja que el potencial infractor passaria a tenir un estímul afegit per socórrer: *la indemnització a més de la pena*. Tanmateix, no podria descartar-se que amb aquest model s'estigués fomentant indirectament que els beneficiaris potencials del socors infringissin més sovint els seus deures d'autoprotecció, perquè, d'una banda, se'ls garantiria una possibilitat més alta de salvament i, d'altra banda, se'ls asseguraria una compensació per al cas en què, havent pogut ser salvats, el potencial socorrista hagués decidit no prestar auxili³³.

A més, la previsió d'aquest deure d'indemnitzar produiria distorsions en aquells casos en què la situació de risc per a la víctima hagués estat provocada de forma imputable per un tercer: expressat gràficament, la presència d'un “mal samarità” tindria un efecte d'exoneració (total o parcial) per a l'autor de l'atropellament³⁴. Per aquestes raons, emprant criteris d'eficiència també sembla que és preferible l'opció del Tribunal Suprem. En qualsevol cas, si es considera necessari un major foment de les accions salvadores haurà d'intentar-se incrementant les penes de l'omissió del deure de socors. En cas contrari, no pot descartar-se que s'estigui deixant d'incentivar el que les persones no es posin elles mateixes en perill.

En qualsevol cas, aquestes afirmacions no s'oposen a què qui ometi el deure de socors hagi d'indemnitzar el potencial beneficiari de l'acció de salvament pels danys morals que pugui causar-li, com de fet s'accepta a la sentència de la Sala Primera del Tribunal Suprem de 6 de juliol de 1990³⁵. L'existència d'aquest deure no contradia l'anterior

³³ En aquest sentit WITTMAN, *Palgrave Dictionary*, p. 202: “si la gent no ha de pagar pel seu rescat assumirà més riscos”. No obstant, és cert —com afirma HASEN, *Palgrave Dictionary*, p. 328— que tots els beneficiaris potencials corren sempre el perill de què ningú els trobi, amb la qual cosa la validesa d'aquesta regla és, si més no, dubtosa.

³⁴ RUDZINSKI, en *The Good Samaritan*, p. 114, entén que això no ha de ser forçosament així si la responsabilitat de l'omitent només és subsidiària en relació amb qui ha creat el perill.

³⁵ Ar. 5780, ponent Fernández-Cid de Temes. En aquest cas una infermera d'urgències en un centre hospitalari va negar-se, per manca de llits i per no haver advertit la gravetat del diagnòstic, a admetre un pacient que arribava en ambulància i el malalt va morir durant el trajecte cap a un segon hospital. El Tribunal Suprem entén que el dany moral va sorgir en aquest cas de “la impotencia, la zozobra, la ansiedad, la angustia hasta llegar al centro médico y, después, la tragedia en el traslado de uno a otro (dejó de hablar y respirar, murió) y la duda, la eterna duda, de si el esposo y padre subsistiría de haberse cumplido y no vulnerado el derecho [a la protección de la salud] constitucionalmente reconocido, todo lo cual conlleva sufrimiento, daño moral y enlace directo con la omisión ilícita, como su causa directa, inmediata, adecuada y eficiente”. Comparteix aquest punt de vista la SAP-Asturies de 30 d'octubre de 1997 (Ac. 1497, ponent Vázquez Llorens), tot i que en aquest cas concret es nega el deure d'indemnitzar perquè

afirmació, doncs el dany moral és íntegrament imputable a la inacció del socorrista potencial i no a la font de creació del perill preexistent.

- **Conclusions**

1. Las acciones de salvament han de fomentar-se, ja que amb elles es preserven interessos el valor dels quals, per regla general, és superior al cost dels esforços del rescat. No obstant, no totes les accions de socors aliè són dignes de ser incentivades, sinó només aquelles que siguin *eficaces*. Per aquest motiu, qualsevol anàlisi en aquesta matèria no pot centrar-se exclusivament en la sanció penal com a incentiu del salvament, sinó que ha d'introduir, com a segon factor que cal tenir en compte, el repartiment de la responsabilitat pels danys que el rescat pot provocar al socorrista, al beneficiari del socors o a terceres persones.
2. En un sistema que busqui incentivar al màxim els salvaments eficaços el socorrista només ha de ser responsable dels danys que pugui ocasionar per imprudència en l'acció de salvament al beneficiari o a terceres persones. I només se li han de deixar de compensar els danys que s'irrogui a ell mateix com a conseqüència d'una infracció greu del deure d'autoprotegir-se. Pel que fa a aquell que no socorre, no sembla aconsellable establir el deure de rescabalar els danys soferts per la víctima, ja que amb aquesta mesura es distorsiona el sistema general d'imputació i no pot descartar-se que s'estigui desincentivant l'autoprotecció dels ciutadans.

- **Taula de sentències citades**

Tribunal Suprem

Sala i Data	Ar.	Magistrat Ponent	Parts
1a, 6.7.1990	5780	Fernández-Cid de Temes	Inés Z. L. y otros c. Santo Hospital Civil de Basurto
2a, 8.6.1992	5038	Martín Pallín	María M. A. c. Amador C. M.
2a, 13.5.1997	4504	Montero Fernández-Cid	Ángela A. B. c. Antonio G. T.

Audiències Provincials

Data i Audiència	AC	Magistrat Ponent
16.3.1993, Àvila	1152	Romera Martínez
30.10.1997, Astúries	1497	Vázquez Llorens

la víctima d'un accident automovilístic només estigué deseparada “escasos minutos” y “porque perdió el conocimiento, no siendo por ello consciente de lo ocurrido”.

- **Bibliografia**

AGULNICK / RIVKIN, "Criminal Liability for Failure to Rescue: a brief Survey of French and American Law", *Touro International Law Review*, 1998, <http://www.wmmlawfirm.com/duty.html>.

BENDITT, "Liability for Failing to Rescue", *Law and Philosophy*, 1 (1982), pp. 391-418.

CANCIO MELIÀ, *Conducta de la víctima e imputación objetiva en Derecho penal. Estudio sobre los ámbitos de responsabilidad de la víctima*, Barcelona, 1998.

DENTON, "The Case Against a Duty to Rescue", *Canadian Journal of Law and Jurisprudence*, IV (1991), pp. 101-132.

LACKNER / KÜHL, *StGB*, 23.^aed., Múnich, 1999.

POSNER, *Economic Analysis of Law*, 5.^aed., 1998.

RATCLIFFE (ed.), AA.DD., *The Good Samaritan and the Law*, 1966 (reimp. 1981).

RICHMAN, "You can't Legislate Goodwill", en *The Christian Science Monitor. Opinion & Essays*, 2-10-1997, <http://www.csmonitor.com/durable/1997/10/02/opin/opin.2.html>.

SCHWARTZ, "The Risk of Rescue - The Plight of the Good Samaritan", *Search and Rescue Society of British Columbia*, <http://www.sarbc.org/goodsam.html>.

The new Palgrave Dictionary of Economics and the Law, 1998.